
Karacık, P., (2024). Kitap Tanıtımı – Masal Kahramanlarının Tip Çözümlemesi. Yaz: Alsaç, F., *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:7, Sayı:1, 518 – 521.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 22.02.2024

Kabul / Accepted: 01.04.2024

Kitap İnceleme / Book Review

MASAL KAHRAMANLARININ TİP ÇÖZÜMLEMESİ

Type Analysis Of Fairy Heroes

Perihan KARACIK*

ALSAC, Fevziye (2020). *Masal Kahramanlarının Tip Çözümlemesi*, İstanbul: Hiperyayın, s.365, ISBN: 978-625-7845-25-0

* Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kastamonu/Türkiye. E-posta: prhnalay@gmail.com , ORCID ID: 0000-0001-9294-9253

İçinde var oldukları toplumun kültürel değerlerini yansıtan masallar, Türk kültürü ve edebiyatı için büyük önem arz etmektedir. Geçmişten günümüze kadar masal konusunda pek çok insan araştırmalar yapmış; farklı yönleriyle bu sözlü edebiyat ürününü ele alıp incelemiştir. Masalla ilgili yapılan ilk önemli ve bilimsel nitelikli çalışmalar, Avrupa’da iki yüz yıl öncesine kadar uzanmaktadır (Gümüş, 2015:1). Türkiye’de ise çok sonraları halk biliminin de gelişmesiyle masal çalışmaları önemli ölçüde başlamış, bilimsel nitelikte yapılan çalışmalarla masalların farklı yönleri ele alınıp incelenmiştir. Bu bağlamda masal türü; çok eski zamanlardan beri sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında insanların kültürel birikimlerini, duygularını, düşüncelerini, ahlaki kurallarını aktarma işlevine sahip olmuştur. Masallarda insanoğlunun kendi yaşam gerçeği, beklentileri ve sunduğu çözümler olay ve kahramanlar yoluyla anlatılmıştır. (Helimoğlu Yavuz, 2009: 19). Masallar; asırlardan beri insanların bilgi birikimini, dünya görüşünü, yaşamak istedikleri ile yaşamak zorunda kaldıkları olayları bir arada kendine özgü bir üslupla kendi mantık düzeni içinde geleneksel motif ve milli kabullerle anlatmıştır (Günay, 1992: 666). Toplumların kültürel bellek mekânları olan masallar, değerlerin nesilden nesille aktarımını sağlamıştır. Ülkemizde masalla ilgili araştırmalar, derleme çalışmalarıyla başlamış; masalların sınıflandırılması ve tanımlanması, kökeni, kaynakları, masal tipleri, masal formelleri, masal motifleri gibi unsurlar üzerine yoğunlaşarak ilerlemiştir.

Fevziye Alsaç da masalları farklı yönleriyle incelemiş Anadolu masallarında yapı, izlek ve masal kahramanlarının tip tahlili ile ilgili yaptığı çalışmalarla bilim dünyasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu yazıda Fevziye Alsaç’ın “*Masal Kahramanlarının Tip Çözümlemesi*” adlı kitabının tanıtımı amaçlanmaktadır. Kitap, 2020 yılında basılmış olup 365 sayfadan oluşmaktadır. Fevziye Alsaç, son dönemde masallarla ilgili çalışma yapan isimlerden birisidir. Alsaç’ın 2017 yılında tamamladığı *Anadolu Masallarında Yapı, Tema ve Masal Kahramanlarının Tip Tahlili* adlı doktora tezi masalla ilgili yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından önem arz etmektedir. Tanıtımını yapacağımız bu eser de Fevziye Alsaç’ın *Anadolu Masallarını Yapı, Tema ve Masal Kahramanlarının Tip Tahlili* adlı doktora çalışmasının üçüncü bölümünün genişletilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş hâlidir. Bu eserin de masallarla ilgili yapılacak tip tahlili çalışmalarında başvurulacak önemli kaynaklar arasında yer alacağı muhakkaktır. Eser; “sunuş”, “ön söz”, “giriş”, “iki bölüm”, “sonuç” ve “kaynakçadan” oluşmaktadır.

Fevziye Alsaç, kitabın ön sözünde halk edebiyatı ürünlerinin kültürel değerleri aktarma işlevinden bahsetmiş; insanların duygu, düşünce ve hayallerinin edebî yaratımlara dönüştüğünü belirtmiştir. İnsanın ruhsal öyküsünün anlaşılmasında psikoloji, felsefe ve edebiyat gibi bilim dallarının yöntemleri arasındaki ortaklığa vurgu yapmıştır. Edebiyat biliminin de insanın sanatsal yaratmalarını içerdiğini bu yaratmaların arka planında nelerin var olduğunu diğer bilim dallarından yararlanarak açıkladığını söylemiştir. Daha sonra eserinde nasıl bir yöntem kullandığına değinen Alsaç, çalışmada edebî eserlerin çözümlenmesinde bir nitel araştırma yöntemi olan “içerik çözümlemesi” yöntemini kullanmıştır. İçerik çözümlemesinde ilk olarak çözümleme kategorisi (ana kategori) sonrasında ise alt kategoriler oluşturulur.

Bu eserde çözümleme kategorisi olarak “masal tipleri” alınmış, bu kategori kendi içindeki çalışmalarla tutarlı olarak masal dünyasında yer alan bütün kahramanları içine alan bir kişilik incelemesiyle “ideal/idealize/idealist tipler”, “yardımcı/tamamlayıcı/olumlayıcı tipler”, “engelleyci/karşıt/kart tipler”, “karakteristik tipler” ve “fon tipler” olmak üzere beş ana kategoriye bağlı alt başlıklar şeklinde incelenmiştir. Masallarda tip çalışmalarının genel olarak motif olarak değerlendirildiğine vurgu yapan Alsaç, bu eserde masalların şahıs kadrosunu kişilik incelemesi olarak sembol diliyle yorumlamıştır.

Masal kahramanlarının çeşitli özellikleriyle çözümlendiği bu çalışma, tiplerin işlevlerini konu edinmesi bakımından ilk olma özelliği de taşımaktadır. Fevziye Alsaç, eserinde Türk masallarının Anadolu sahasındaki ilk derleme metinlerine sahip olan Saim Sakaoğlu; *Gümüşhane Bayburt Masalları*, Ali Berat Alptekin; *Taşeli Masalları*, Esmâ Şimşek; *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I-II*, Umay Türkes Günay; *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*, Bilge Seyidoğlu; *Erzurum Masalları*, Mehmet Özçelik; *Afyonkarahisar Masalları*, Mehmet Naci Önal; *Muğla Masalları* adlı çalışmalardaki masal metinlerini kullanmış aynı zamanda uygun örnekteki farklı masal metinlerine de yer vermiştir.

Fevziye Alsaç, eserin “Masal Hakkında Genel Bilgi” adını taşıyan giriş bölümünde masal türü

hakkında bilgi vermiş ve masalın kültürel değerler açısından önemine değinmiştir. Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Esmâ Şimşek, Bilge Seyidoğlu, Şükrü Elçin, Doğan Kaya'nın masal tanımlarına yer vermiş ve kendisi de bu görüşler doğrultusunda bir masal tanımı yapmıştır. Alsaç masalı; “Hayal ile gerçeğin aynı düzlemde, insana özgü temalarla birleştiği, anlam kazandığı, estetik bir zevkle yaratılmış, olağanüstü olay zaman, mekân ve kahramanlardan oluşan, özel anlatıcılarla icra edilen tekerleme, formellerle kurulu bir yapıyla nesir olarak anlatılan sözlü geleneğin mahsulü edebî metinler” olarak tanımlamıştır (Alsaç, 2020: 24).

Birinci bölüm “Masal Diyarının Göstergeleri/İşlevleri, Tip ve Karakter Kavramları Üzerine” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında masal diyarının ne olduğuna değinen Alsaç, masal atmosferinde olayların ve şahısların gerçek dünyada aykırı olabilecekken kendi atmosferinde olağan olan bir kurguyla işlendiğine değinmiş ve bu bölümü üç alt başlığa ayırmıştır. Bölümün ilk alt başlığı “Masal Diyarı ve Sosyo-Kültürel Göstergeler”dir. Bu başlık altında Alsaç, masalların toplumsal ve kültürel mesajları üzerine değerlendirmelerine yer vermiştir. Masalların birer kültürel bellek mekânı olduğundan, ait oldukları toplumun kültürel değerlerini aktardığından, masalarda gerçek dünyada var olan sorunların ortaya konduğundan ve bu sorunların çözümü için olağanüstü güçleri olan yüceltilmiş kahramanların yer aldığından ve masalların olağanüstülükler içerirse de reel dünyadan bağımsız olmadığından bahsetmiştir.

Birinci bölümün diğer alt başlığı “Masal Diyarı ve Metinlerarasılık Göstergeler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Alsaç, masallardaki evrensel değerlerin ve masalarda yer alan mesajların ne ifade ettiğini ve masalların metinlerarası bir bağlam taşıdığını dile getirmiştir. Bu bölümde masal metinlerinin diğer türlerden farkına da değinen yazar, masalların bazı evrensel deneyimlere ve ümitlere de değindiğini söylemiştir. Masalların evrensel temaları işlediğini; insanın duygu, düşünce ve yaşayışını ifade ediş tarzının ortaklığıyla metinlerarası bir bağlama sahip olduğunu belirtmiştir. Alsaç, masal türünün metinlerarası bir göstergesi olarak masalarda romantizm akımının özellikleri üzerinde de durmuştur. Masal türü, romantik olan söylem yoluyla ortak duyguları ve ahlaki değerleri önceler; yazar bu durumun romantizm akımının temel ilkelerinden biri olduğunu bunun sonucu olarak da masalarda yer alan motif ve tiplerin öncelik kazandığını söylemiştir.

Birinci bölümün son alt başlığı “Masal Diyarında Tip ve Karakter Üzerine” adını taşır. Bu bölümde yazar, edebî eserlerdeki şahısların tip ve karakter olarak iki kalıptan birine yerleştirildiğini dile getirmiş ve bu kavramları açıklamıştır. Masal, efsane, halk hikâyesi, destan gibi olay ağırlıklı anlatılarda kahramanların kişilik özelliklerinin eylemleriyle etkin kılındığını ve masalın iki ana unsuru olan olay ve mesajın tip ve karakterler arayıcılığıyla somutlaştırılıp anlaşılır kılındığını söylemiştir. Masal kahramanının anlatılanların öznesi olarak bir karakter özelliği taşıdığını, benzerlerinin temsilini üstlenmesiyle de bir tip olduğunu söylemiştir. Masal anlatımında tiplerin ön plana çıktığından masalda çizilen kişilik özelliklerinin verilecek mesaja göre kurgulandığından bahsetmiştir. Yazar, edebî bir eser incelenirken karakter ve tipi kesin çizgilerle birbirinden ayırmaya çalışmaktansa eserdeki kahramanların kişilik değerlendirmesi ve olay örgüsündeki fonksiyonları bakımından söylemlerine/yorumlarına bakılması gerektiğini belirtmiştir. İnsanın yaratılış özelliğiyle hem bir karakter hem de ortak davranış ve tepkileriyle tip özelliği kazandığını söylemiştir. Edebî eserlerdeki şahıs kadrosuna hem karakter hem de tip özelliğiyle bakılması gerektiğini ifade etmiştir.

Eserin ikinci bölümü “Masal Kahramanlarının Tip Çözümlemesi”dir. Bu bölümde yazar, masalda yer alan tipleri fonksiyonları/işlevleri bakımından sınıflandırmıştır. Masal metinlerinde şahıs kadrosu olarak tüm evreni ve varlık kavramını sembolize eden bir çeşitlilik olduğundan bahsetmiş; masalda insanların, olağanüstü varlıkların, hayvanların ve bitkiler âleminin bir araya geldiğini söylemiştir. Bir edebî metindeki şahıs kadrosunun bu kadar zengin olmasının masal türüne özgü bir özellik olduğunu ve bu durumun tabiatın canlı kabul edilmesi inancıyla ilişkili olduğunu dile getirmiştir. Bu bölümü de alt başlıklara ayıran yazar, kahramanların şahıs kadrosu olarak yüklendikleri işlevlerin sembolik anlamı üzerine bir değerlendirmeye gitmiştir. İkinci bölümün ilk alt başlığı “İdeal/İdealize/İdealist Tipler”dir. Bu başlık altında yazar bu gruba giren tiplerin arzulan ve takdir edilen davranışların taşıyıcısı olarak özel kılınmış kişiler olduğunu söylemiştir. Bu başlık altında kişiler dünyasında başkahramanı temsil eden tipleri; “Genç Kız/Delikanlı, En Küçük Kardeş, Keloğlan” olarak değerlendirmiştir.

İkinci bölümün ikinci alt başlığı “Yardımcı/Tamamlayıcı/ Olumluyıcı Tipler” dir. Bu başlık altında Alsaç, başkahramana işlevsellik kazandıran norm tipleri ve özelliklerini belirlemiştir. Bu başlık altında ele aldığı tipler içinde “Bilge Tipler” başlığıyla (Hızır, Derviş/Aksakallı/Aksaçlı İhtiyar, Yaşlı Kadın, Çoban, Periler), “Totem Tipler” başlığında (Kuş, At, Yılan, Balık, Köpek, Karınca) masalda yüklendikleri işlevlerle kahramanları tanıtmıştır. “Fedakâr Tipler” içerisinde (Anne ve Eş/Sevgili) tipini ele almıştır. “Engelleyici/Karşıt/Kart Tipler” başlığında başkahramana engel olan tipler ve bu tiplerin masaldaki işlevlerini açıklamıştır. Bu başlığı temsil eden tipler ise şunlardır: “Hilebaz/Tiran Tipler” (Baba, Arap Hizmetli/Çingene, Köse), “Arabozucu/Yıkıcı Tipler” (Üvey Anne, Büyük/Üvey Kardeşler, Hoca/İmam/Müezzin), “Yutucu/Korkunç/Boğucu Tipler” (Devler/Cinler, Cadı/Koca) olarak belirtilmiştir. “Karakteristik Tipler” başlığı altında yazar, masalda işlevselleşen tiplerin, karakter özelliklerini tespit etmiştir. Bu başlık altında Alsaç’ın değerlendirdiği tipler şunlardır: “Kurnaz Tipler”, “Aptal Tipler”, “Akıllı Tipler”, “Hain Tipler”, “Kıskanç Tipler”, “İnatçı Tipler”. İkinci Bölümün son başlığı “Fon Tipler”dir. Bu başlıkta yazar, fon tiplerin tek boyutlu ve derinliği olmayan tipler olarak üçüncü derecedeki kahramanlar olduğunu söylemiş ve fon tiplerin anlatının dekoru ve sahnesi konumunda olduğuna; olay örgüsündeki işlevlerinin ise sosyal ortama inandırıcılık katmak olduğuna değinmiş, fon tipleri masalarda üstlendikleri işlevleri ile vermiştir.

“Masal Kahramanlarının Tip Çözümlemesi” masal ve masal kahramanları üzerine yapılan çalışmalar açısından değerli bir eserdir. Alsaç, eserinde masallardaki şahıs kadrosuna göre kişilik incelemesi yapmış ve masal dünyasının insan merkezli gerçekliğini; felsefi, psikolojik, sosyolojik açıdan değerlendirmiştir. Evrende var olan bütün varlıkların masallardaki şahıs kadrosu içerisinde yer aldığını ve her birinin kendine özgü sembolik anlamlar taşıdığını aktarmıştır. “Masal Kahramanlarının Tip Çözümlemesi” ile Fevziye Alsaç, masallardaki şahıs kadrosunun; duygularımızın, düşüncelerimizin ve arzularımızın kültür, toplum ve bireyin birbirini etkilemesiyle ortaya çıkan kişilik özelliği ile ifade edildiğini ortaya koymuştur. Bu eserle masal ve masal kahramanları üzerine yapılacak olan çalışmaların daha da artacağına, eserin masallar üzerine çalışacaklar için örnek bir çalışma olacağına ve böyle bir eserin ilim camiası için bir rehber kitap olacağına kuşku yoktur.

Kaynaklar

- ALSAÇ, F. (2020). *Masal Kahramanlarının Tip Çözümlemesi*, İstanbul: Hiperyayın.
- GÜMÜŞ, İ. (2015). *Türk Masallarının Max Lüthi Yaklaşımıyla Çözümlemesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNAY, U. (1992). “Türk Masallarında Aile”. *T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu- Sosya-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, 666.
- HELİMOĞLU, YAVUZ, M. (2009). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.